

SECTION 6. HISTORY OF THE STATE AND LAW. HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL TEACHINGS

6.1 Combating crime in Ukraine after the Second World War (1946-1948)

Статистика злочинності в СРСР показує, що в повоєнний період органи внутрішніх справ зіткнулися з проблемою стрімкого зростання злочинності - 30% соціального бандитизму в Радянському Союзі припадало на Українську РСР [138, с.16]. Підсумовуючи думки істориків права, слід відзначити, що зростання бандитських проявів у 1945-1946 рр. було викликане цілим комплексом як соціально-економічних наслідків радянсько-німецької війни, так і внутрішньою політикою влади усіх рівнів щодо їх вирішення. Ослаблене колективізацією і війною сільське господарство країни ледве годувало населення, а посуха, неврожай та вивіз хліба з республіки призвели до голоду в 1946-1947 рр., який в УРСР забрав життя у понад 1 млн осіб [139, с.87].

Відразу після війни гостра нестача товарів повсякденного споживання стимулювала зростання спекуляції і «чорного ринку», які були поживним середовищем для діяльності злочинних елементів і зростання розбоїв, грабежів і крадіжок [140, с.35]. У цей період не завжди належна увага приділялася проблемам молоді, її матеріальному становищу та освітньому рівню і це призводило до того, що певна її частина ставала на злочинний шлях.

Слід підкреслити, що діяльність партійно-радянської влади у справі організації боротьби з кримінальним бандитизмом йшла в руслі загальнодержавної кримінально-правової політики сталінського тоталітарного режиму, який відносив злочинність до пережитків капіталізму, вважав наслідком впливу чужих соціалістичному ладу ідей і недоліками в політико-масовій роботі серед населення. В результаті влада намагалася не помічати соціально-економічних причин злочинності, не зважала на думки і оцінки населення з цієї проблеми і спрямовувала усю потужність репресивних органів лише на ліквідацію банд, а не на усунення причин, що їх породжували. Про це свідчить

той факт, що в жодному з компартійно-радянських рішень того часу немає жодного слова про важкі умови життя населення як про причину зростання злочинності

У вказані роки оперативна ситуація погіршувалася ще й тим, що в цей час відбувалася масова міграція населення: люди поверталися з евакуації, полону, концтаборів, після насильницького вивезення в Німеччину на примусові роботи, демобілізувалися, репатріювалися. Ще одна з причин зростання злочинності – недоліки в роботі самої міліції, яка недостатньо займалася проведенням необхідних профілактичних заходів [141,с.27].

Однією із нагальних проблем постала криміногенна ситуація, як на території СРСР, так і на території окремих республік, в тому числі УРСР. Наприклад, станом на 1946 рік, кількість зареєстрованих злочинів складала 1014274, що становило на 20% більше ніж у 1945 році, а станом на 1947 рік – 1234377 злочинів (на 46,2% більше ніж у 1945 році). [142,с.76-78].

У проміжок часу із липня 1945 року по вересень 1946 року, в державі проводилась демобілізація військових, в першу чергу, старших вікових груп. Однак, наповнення робочого класу все ж не відбувалося, внаслідок чого, демобілізація фактично тривала до 1947 року. Власне, затягування даного процесу було зумовлено, в першу чергу, відсутністю транспорту, транспортного сполучення (зруйновані залізничні сполучення, відсутність дорожніх шляхів). Влада намагалася не лише доставляти у найбільш кризові райони працездатне населення, але і прийняла у липні 1945 року закон про демобілізацію, в якому серед іншого, на місцеві органи та керівників підприємств, установ, організацій покладался обов'язок у терміновому порядку (не більше одного місяця) працевлаштувати демобілізованих військовослужбовців, але як свідчать архівні матеріали, успіхів такі заходи все ж не мали, адже станом на 1946 рік серед демобілізованих працевлаштовувались лише 75% [143,с.61].

Велике занепокоєння у влади викликала участь у злочинній діяльності колишніх військовослужбовців, які брали участь у Другій світовій війні. За оцінками органів державної безпеки, які проводили інформаційно-аналітичні

заходи щодо накопичення даної інформації, однією з основних причин участі фронтовиків у злочинній діяльності є їх соціальна незахищеність.

Комплексний аналіз історичних джерел свідчить, що більшість злочинів вчинялися групами військовослужбовців, а також особами строкової військової служби здебільшого у процесі здійснення трудових робіт пов'язаних із заготівлею сіна, дров, тобто у сільській місцевості. На зазначені роботи вони виїжджали із зброєю, проживали у приватних будинках та не піддавались особливому контролю із боку керівництва (більшість командирів під час заготівель зловживали алкоголем).

Ситуація була досить критичною як всередині суспільства, так і серед керівництва, в результаті чого, у 1946 році було прийнято постанову про посилення заходів дисципліни серед військовослужбовців.

Починаючи із 1947 року рівень злочинності серед особового складу починав знижуватися, але надзвичайно повільно. Боротьба із злочинністю в середовищі військових ускладнювалась специфікою розкриття даних злочинів, внаслідок чого, кожен третій злочин залишався нерозкритим. Пов'язано це було з тим, що військове керівництво не охоче сприяло притягненню своїх підлеглих до кримінальної відповідальності та використовувало свій вплив у органах військової прокуратури.

Незважаючи на всі недоліки керівні органи міліції приділяли значну увагу боротьбі із злочинністю. Так, 17 січня 1946 року НКВС СРСР видав наказ «Про посилення боротьби із злочинністю, хуліганством і порушниками паспортного режиму». Зокрема, цим наказом передбачалось поліпшити роботу відділів карного розшуку, зосередити увагу на попередженні і своєчасному розкритті злочинів, не допускати формування злочинних угруповань, протягом двох місяців переглянути всі справи з нерозкритих злочинів, перевірити злочинців, які перебували на обліку. Міліція була зобов'язана перереєструвати вогнепальну зброю і провести роз'яснювальну роботу серед населення щодо добровільної здачі нелегальної зброї.

З метою відвернення крадіжок і пограбувань, міліції доручалось перевірити охорону магазинів, складів, баз та інших об'єктів, скласти по кожному з них акт і вимагати від відповідних органів усунення виявлених недоліків.

Заходи, які вживалися проти злочинності, безперечно, мали надзвичайний характер. Зокрема, у черговій директиві МВС СРСР № 270 від 19 листопада 1946 року, відправленою на місця телеграмою, передбачалося: «1) очистити міста від жебраків, волоцюг і безпритульних дітей; 2) не рідше одного разу на тиждень перевіряти бараки, гуртожитики, «підозрілі квартири», особливо на околицях міста; 3) припинити зухвале хуліганство; 4) виявляти злочинний елемент і осіб, які ведуть непевний спосіб життя, а також вилучати нелегальну зброю; 5) до кожного відділення міліції строком на місяць прикріпити уповноваженого – керівного працівника УМВС або міліції, звільнивши його від основної роботи. По кожному підрозділу міліції розробити конкретний план дій; 6) докладні донесення висилати через кожні п'ять діб» [144,с.3]..

На незначну ефективність боротьби зі злочинністю впливало і те, що не було налагоджено належного обліку злочинних елементів, відповідної координації зусиль і обміну оперативними даними між міліцейськими службами. Перевірки свідчили про те, що у місцевих органах міліції багато злочинів взагалі не реєструвалися, а отже, не розслідувалися. Необхідно зазначити, що кількість скоєних злочинів та їх класифікація в областях України в повоєнний період була неодинаковою. Про це свідчать такі дані.

У 1945 р. лише у Харківській області було здійснено 67 озброєних бандитських пограбувань складів, магазинів і місцевого населення [145, с.74]. 1946 р. дав ще гірші показники у статистиці злочинності порівняно з 1945 р.: число грабежів у республіці зросло на 120%, вбивств на 117%, пограбувань з вбивствами на 130%. Усього в цьому році в Україні було зареєстровано 66876 злочинів [145, с.14].

Пік злочинів припав на 1946 рік, упродовж якого було виявлено більше 36 тисяч озброєних пограбувань і понад 12 тисяч випадків соціального бандитизму [141, с.27].

Характерною особливістю злочинної діяльності бандгруп була значна кількість озброєних нальотів на різні об'єкти. Наприклад, група у складі 12 осіб у м. Дніпропетровську упродовж жовтня – листопада 1946 р. вчинила 12 озброєних пограбувань. А інша група у складі 10 осіб вчинила 8 озброєних пограбувань протягом 4 –х місяців [147, с.19-20].

У Ротмістрівському районі Київської області (нині Смілянський район Черкаської обл.) тривалий час безкарно оперувала бандитська група з 8 осіб, головним чином з молоді 1927- 1930 року народження, що складалася з місцевого населення, яка в цьому і сусідніх районах здійснювала грабежі, підпали, вбивства; мали місце факти руйнування залізничної колії та ін.

У Києво-Святошинському, Фастівському, Жашківському, Білоцерківському, Ржищевському та інших районах мали місце факти замаху на керівних працівників сільрад і колгоспів. У Васильківському, Гребінківському, Білоцерківському, Броварському, Бориспільському, Смілянському і Городищенському районах була низка випадків бандитизму, пов'язаних з грабежами і вбивствами місцевого населення [148, с. 308-309].

В Рівненській області 22 грудня 1945 р. в с. Мала Омальяна Ровенського району група невідомих в кількості 5 осіб у формі військовослужбовців, озброєна автоматами, вбила гр. Онопрійчука, пограбувала його майно і зникла на автомашині [149, с. 309-310]. І таких прикладів можна наводити величезну кількість.

З метою поліпшення керівництва в боротьбі зі злочинністю, у липні 1946 року було створене Управління карного розшуку СРСР (УКР). За кожним відділом УКР закріплювалася певна група республік, країв, областей, завданням якого було посилення контролю, перевірки і надання всебічної допомоги. Зокрема, 2-й відділ відав справами УРСР.

Як, один із заходів щодо посилення боротьби із злочинністю, на початку 1946 року, наказом МВС УРСР в м. Дніпропетровську створили окреме міське управління міліції.

У деякій мірі такий захід приніс позитивні результати. Так, за січень - лютий місяці 1946 року злочинність у м. Дніпропетровську значно зменшується, про це свідчать наступні показники: за бандитизм, порушено 4 справи, притягнуто до відповідальності 11 осіб; озброєний розбій, порушено 8 справ, притягнуто до відповідальності 31 особу; вбивство, порушено 5 справ, притягнуто до відповідальності 10 осіб; грабіж, порушено 27 справ, притягнуто до відповідальності 49 осіб; хуліганство, порушено 111 справ, до відповідальності притягнуто 159 осіб; за крадіжку, порушено 135 справ, до відповідальності притягнуто 190 осіб [146, с.73].

Але на відміну від центральних та східних областей злочинність у західних областях України мала певні особливості. Тут менше діяли кримінальні бандитські угруповання, на рахунку яких за статистикою, було більше скоєних тяжких злочинів у східних областях.

Так, аналіз архівних документів свідчить, що злочинність у Рівенській та Львівській областях характеризується так. У Рівенській області у IV кварталі 1945 року зареєстровано 366 злочинів, [146, с..1] у Львівській області у I кварталі 1946 року зареєстровано 348 злочинів. У порівнянні із злочинністю Львівської області, в м. Одесі тільки за жовтень і листопад 1945 року було зареєстровано 647 злочинів, із них: 24 вбивства, 487 краж, 47 грабунків, 144 хуліганських проявів [146, с.32].

У складній криміногенній обстановці, яка мала місце у повоєнний період в Україні, було видано чимало керівних документів МВС СРСР та ГУМ УРСР, які були нормативною базою у діяльності міліції. Так, директиви МВС СРСР № 150 від 6 червня і ГУМ від 18 липня 1946 року закликали органи міліції поліпшити розслідування злочинів в умовах зростання кількості кримінальних справ. Станом на початок 1946 року в Дрогобицькій області слідчими органами

міліції було порушено 724 кримінальні справи, із них було передано до суду 696 справ, припинено з різних причин 28 справ [146, с.37].

За випробуваною схемою накази та директиви підкріплювалися інструкціями, розпорядженнями та іншими підзаконними актами. Так, наказ НКВС СРСР від 7 березня, а за ним і директива ГУМ МВС СРСР № 184 від 18 липня 1946 року вимагали приділити увагу підготовці службових собак і використання їх у розкритті злочинів.

З метою розв'язання цієї проблеми при відділах КР обласних управлінь міліції були створені місячні курси підготовки відповідних фахівців та службово – розшукових собак. Незабаром з'явилися і певні результати. В директиві МВС СРСР 3 192 від 17 листопада 1947 року «Огляд роботи провідників розшукових собак за 1-ше півріччя 1947 року», зазначалось, що робота провідників розшукових собак органів міліції в боротьбі з кримінальною злочинністю покращилась.

Кількість виїздів провідників з розшуковими собаками на місця скоєння злочинів в II кварталі у порівнянні з I кварталом збільшилось на 6,5 %, розкриття злочинів на 12,0 %. Число затриманих злочинців по лінії КР з допомогою розшукових собак становило 47 %. Директивою також відзначалась робота провідників розшукових собак Житомирської області, в якій 7 провідників на протязі II кварталу 1947 року розкрили 105 злочинів. Особливо відзначився молодший лейтенант міліції Рябченко з розшуковою собакою Джильда, він особисто за цей період розкрив 49 злочинів.

Головна причина такого стану злочинності у республіці це невміння багатьох керівників на місцях правильно оцінити оперативні умови і своєчасно вжити відповідних заходів. Основними недоліками в роботі працівників карного розшуку вважалися: недостатнє використання науково-технічних засобів, відсутність агентурно-інформаторської мережі серед кримінальної злочинності, низька професійна підготовка.

До інших недоліків необхідно віднести численні порушення законності – незаконні обшуки, арешти, труси, затримання (без санкції прокурорів)

необґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності. У камерах попереднього ув'язнення (КПУ) громадян часто ув'язнювали без протоколів затримання і без попередніх допитів. Матеріали на затримання у встановлені строки не направлялися до прокуратури. На подання прокурорів про незаконні арешти і затримання деякі органи міліції взагалі не реагували.

Окремі працівники ліберально ставились до викритих злочинців, залишаючи їх на волі, а деколи зав'язували з ними дружні стосунки. Так, у Ворошилівському районі м. Одеси міліціонер Бабин супроводжуючи злочинця в тюрму, по дорозі зайшов до нього додому, де почав з ним вживати спиртні напої, а потім сприяв його втечі. [146, с..35].

Численними були випадки тяганини у розслідуванні кримінальних справ. Приховувались від реєстрації заяви громадян і повідомлення організацій про злочини. Так, у наказі МВС УРСР № 00106 від 10 липня 1946 року зазначалось, що станом на 25 червня 1946 року у провадженні слідчих органів відділів з боротьби з бандитизмом західних областей України, знаходились справи на 396 обвинувачених із строком ведення слідства більше 4-х місяців.

Порушення строків слідства було звичайним явищем і не обмежувалось у часі. Тільки в одному УМВС у Львівській області на кінець 1946 року нараховувалося арештованих із строком затримання більше одного року – 120 осіб і до одного року – 85 осіб [146, с.125].

Недбале ставлення до своїх обов'язків з боку слідчих органів міліції при проведенні слідства, як свідчать документи, приводило до повернення судом кримінальних справ на додаткове розслідування. Так, в областях України тільки за 15 днів липня 1946 року повернено на додаткове розслідування 188 кримінальних справ [146, с..126].

Відповідно до постанови ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР від 27 серпня 1946 року «Про недоліки боротьби з порушниками соціалістичної законності і заходах до їх усунення» в обласних комітетах КП(б)У проводились численні засідання на яких в першу чергу заслуховували про стан роботи слідчих органів міліції, а також приймалися необхідні заходи. Так, на засіданні бюро

Рівненського обкому КП(б)У від 20 вересня 1946 року було відзначено незадовільну роботу на цій ділянці. Так, із 100 % винесених обвинувачень з кримінальних справ, залишено в силі затверджених вироків після розгляду справи в суді в Демидівському районі – 16 %; Козинському – 13 %; Рафаловському – 11 %; Острозькому – 20 %; Млиновському – 0 % [146, с..4].

За перше півріччя 1946 року з розглянутих у другій інстанції Рівненським обласним судом 462 справи, які направлялись органами міліції, були скасовані вирoki по 187 справах, з них: 50 справ відправлено на додаткове розслідування; 109 - справ на новий розгляд у суді першої інстанції; 28 справ припинено, як безпідставно порушені [146, с..4].

Для викорінення недоліків була проведена значна робота з очищення від «баласту» та укомплектування слідчих органів міліції. Посилювався контроль за розслідуванням справ з боку прокуратури, не залишались осторонь партійні і радянські органи. Якість особового складу дещо поліпшилася. Зміни на краще відбувалися і в організаційному плані. Були збільшені штати слідчих органів міліції, як допоміжна ланка у розкритті злочинів зміцнювались чергові частини, паспортні столи, кількість політпрацівників у міських та районних відділах міліції значно зросла. Та, на нашу думку, необхідно було в першу чергу підняти рівень професійної підготовки працівників міліції, які займались слідчою роботою, провести реорганізацію слідчих органів, тобто виділити їх в окремий підрозділ, так як це і було пізніше зроблено.

У лютому 1948 року був створений слідчий відділ ГУМ. Відповідні відділи були створені й в УРСР – республіканський і обласні. Головне завдання цих структур полягало у поліпшенні слідчої роботи, підготовці кваліфікованих кадрів слідчих, наданні допомоги та у здійсненні контролю за роботою місцевих органів міліції. В зв'язку з виділенням слідчих відділів, відділень УМ МВС із складу КР та БРСВС наказом МВС СРСР № 0162 від 11 березня 1948 року затверджувались нові штати слідчих відділів, які мали таку структуру: начальник відділу, начальник відділення, їх заступники, помічники; старший слідчий,

слідчий, молодший слідчий. На думку керівників, такі зміни повинні були б позитивно вплинути на всі аспекти слідчої роботи.

Ще одним із напрямів діяльності міліції в післявоєнний період була боротьба з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією (БРСВС), з правопорушеннями, пов'язаними з картковою системою розподілу товарів і продуктів та ін. Ці та інші завдання покладались на відділи БРСВС. У січні 1947 року відділ БРСВС ГУМ був реорганізований в Управління. Воно керувало оперативною, слідчою (до лютого 1948 року) і профілактичною роботою підпорядкованих органів на таких ділянках, як розкрадання державної власності, спекуляція, контрабанда, фальшування грошей, хабарництво.

Спільною постановою РМ СРСР і ЦК ВКП(б) від 27 липня 1946 року та відповідною директивою МВС СРСР органам міліції доручалося вжити низку заходів щодо посилення боротьби з розкраданням і розбазарюванням хліба. Так, в Миколаївській області у 1946 року за скупку і перепродажу хлібопродуктів на базарах було затримано 249 осіб. Крім того у спекулянтів було вилучено 276 тисяч карбованців, 73 361 кг зерна і муки, масла та інших жирів – 1410 кг, м'яса і м'ясопродуктів – 1 893 кг, інших продуктів – на 146 700 карбованців, промислових товарів - на 374 000 карбованців [144,.с.4].

Складний стан із злочинністю у сфері БРСВС був на початку 1947 року коли проводилась посівна кампанія. Це пов'язувалось із засухою у 1946 році та початком голодомору в Україні. Міліція, враховуючи вказівки партійних та радянських органів, приділяла особливу увагу щодо попередження злочинів, які скоювались безпосередньо під час посівної. Найбільшого поширення набули такі злочини:

- 1) зловмисне затягнення ремонту сільськогосподарських машин на підставі відсутності запасних частин та спеціалістів.
- 2) крадіжка зерна під час транспортування і сіву відповідальними за це особами (ваговиками, бригадами польових бригад, охороною).
- 3) крадіжка охороною насіння та пального.

4) крадіжка і розбазарювання насіння посадовими працівниками колгоспів, радгоспів, підсобних господарств.

5) крадіжка посівного матеріалу шляхом зменшення норми висіву та крадіжка пального за рахунок безконтрольності за його розходом.

6) крадіжка насіння працівниками баз з перепродажем на базарах за спекулятивними цінами.

7) створення лишків насіння шляхом обважування, зволоження, списування на сушку, збільшення відходів під час сортування.

Так, за скоєння аналогічних злочинів у першому кварталі 1947 року органами міліції було притягнуто до відповідальності такі категорії правопорушників: працівників районних партійних організацій - 89 осіб; працівників районних адміністративних органів – 133; працівників колгоспних та радгоспних управлінь – 109; бійців винищувальних загонів, які залучались до проведення посівної кампанії – 197 [146, с. 65].

Необхідно зазначити, що значна кількість злочинів скоювалась злочинними групами, метою яких були грабунки продовольчих складів, баз, зерносховищ. Так, жителі м. Миколаєва Ващенко, Кучеренко, Короситков, Варяшко, Павлюк, Гіржеев у ніч з 6 на 7 серпня 1946 року приїхали вантажною машиною на тік колгоспу ім. 61 Комунара і, погрожуючи зброєю примусили колгоспників завантажити 25 мішків пшениці, після чого зникли. Продовжуючи злочинну діяльність, 12 вересня цього ж року, ця ж група, погрожуючи зброєю забрала з підсобного господарства судоремонтних майстерень зерна та іншого майна на 9 430 карбованців [144, с.5].

Для попередження і розкриття злочинів з розкрадання державного та громадського майна органи міліції застосовували нові форми і методи в своїй діяльності, це давало змогу попереджати скоєння злочинів та правопорушень проти державної власності. Такі як залучення до охорони зерносховищ, токів бригади сприяння міліції, а в західних областях України групи охорони громадського порядку, перевірка та контроль посадових осіб, які безпосередньо

мають доступ до матеріальних цінностей (зерна, насіння, паливо-мастильних матеріалів та ін.).

Допоміжним заходом у боротьбі із злочинністю у цій сфері, як уже згадувалось вище, було видання Указу ПВР СРСР від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна», який значно посилив покарання за злочини проти державної власності, і надалі, саме охороні державної власності, цьому важливому напрямку роботи міліції, вищі державні органи приділяли значну увагу.

Проведення грошової реформи у грудні 1947 року і скасування карткової системи забезпечення населення, в деякій мірі зменшили загальну кількість злочинів в напрямку БРСВС, так як завдяки цим заходам зникли такі види злочинів, як спекуляція продовольчими і промтоварними картками, виготовлення фальшивих карток і талонів.

Для організації охорони пунктів з обміну грошей у всі області України були відряджені керівні співробітники центрального апарату МВС України і міліції, а в міста, райони і села – співробітники обласних апаратів [150, с.82].

Дещо поліпшилася протидія розкраданню державної власності і спекуляції, однак внаслідок проведення вищезгаданих заходів, серед населення поширилось самогоноваріння.

З метою «успішної ліквідації злочинності», начальник ГУМ Леонтьєв А. запропонував на 1949 рік такі завдання: зміцнити в органах міліції дисципліну та контроль за виконанням усіх наказів та директив, чітко визначити функцію кожного працівника, навести порядок у охороні об'єктів соцвласності (більше як 25% усіх крадіжок становили крадіжки зі складів, магазинів, баз та ін.). Відзначався масовий характер розкрадання продукції на державних підприємствах і великі масштаби спекуляції. Викрадали м'ясні і молочні продукти, кондитерські, тютюнові, трикотажні, парфумерні вироби, спирт [144, с.6].

Підбиваючи підсумки роботи міліції у 1947 році, МВС СРСР зазначило, що злочинність в країні порівняно з 1946 роком, зменшилась на 17 %, в тому

числі розбої – на 37,7 %, грабунки – на 19,7 %, вбивства – на 1,1 %, кваліфіковані крадіжки – на 14,2 %, хуліганство – на 62,9 %, інші злочини – на 54,6 %. Показник розкриття злочинів становив 92,6 %. На наш погляд, показники дуже завищені, так як за цей період в Українській РСР злочинність зросла на 22 % [144, с.7]. Та все ж таки тенденція до послідовного зниження злочинності стала помітною тільки в період 1948 – 1949 рр., це пояснюється тим, що була посилена кримінальна відповідальність за вчинені злочини.

Особливу увагу необхідно звернути на Указ ПВР СРСР від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна», наслідки якого стали очевидні якраз у 1948 році.

Так, за даними оперативно-слідчої роботи по лінії карного розшуку в Чернігівській області на підставі Указу в 1948 році було порушено 536 кримінальних справ та притягнуто до відповідальності 700 осіб. Необхідно зазначити, що більшу частину злочинів, за які були засуджені злочинці на підставі норм Указу, можна розподілити таким чином: за злочини проти особи – вбивство з метою пограбування, розбій (ч.1 п.2 і ч.2 п.3 Указу від 4.УІ.47 р.) порушено 15 кримінальних справ, засуджено 42 особи; за злочини скоєні проти державного і громадського майна, тобто крадіжки майна з державних об'єктів скоєні особами, які не мали доступу і не працювали на цих об'єктах (п.1, п.2, п.3, п.4 Указу від 4.УІ.47 р.) порушено 92 справи, засуджено 121 особу; за крадіжки особистого майна громадян, кишенькові крадіжки, скотокрадство (п.1, п.1 ч.2 Указу від 4.УІ.47 р.) порушено 339 кримінальних справ, засуджено – 547 осіб.

Наведені дані, звісно, не відображають загальну криміногенну картину в республіці. Та, як зазначив начальник УМ МВС УРСР комісар міліції 3 рангу Руденко К.Р., що за 1948 рік порівнюючи з 1947 роком, злочинність у республіці знизилась на 59,3 % від загальної кількості скоєних злочинів [144, с.8].

Необхідно сказати, що серед працівників МВС, МДБ, міліції, бійців винищувальних батальйонів, завданням яких була боротьба зі злочинністю, було виявлено чимало порушень законності.

Керівники органів міліції, начальники політчастин часом поблажливо ставились до своїх підлеглих, приховуючи факти службових проступків і злочинів. Причинами правопорушень був недостатній рівень підбору кадрів та низький політико-моральний стан.

Як, свідчать архівні документи тільки за 1945 рік в Ізмаїльській, Чернівецькій, Рівенській і Волинській областях було виявлено 1 109 порушень так званої “соціалістичної законності” скоєних правоохоронними органами, в тому числі: вбивств – 77; підпалів та знищення майна – 75; незаконного вилучення майна – 378; нанесення побоїв – 213; безпідставних арештів – 46; та інших правопорушень – 261. До цих даних не входять 1 500 арештів, проведених органами міліції в Львівській області без санкції прокурора, з яких більше 60 % арештів не мали підстав [146, с. 69].

За цей період до дисциплінарної та кримінальної відповідальності притягнуто 237 працівників НКВС, НКДБ, міліції; 197 бійців винищувальних загонів; 18 працівників судів і прокуратури [146, с. 69].

Для виправлення положення була видана Постанова ЦК КП(б)У від 24 липня 1946 року «Про недоліки в роботі органів МВС, МДБ, суду і прокуратури у боротьбі з порушниками соціалістичної законності в західних областях УРСР». У ній зазначалось, що за перші п'ять місяців 1946 року в західних областях УРСР було виявлено 965 порушень соціалістичної законності, в 462 випадках порушники були віддані до суду [151, с.419-422].

Цією ж постановою були прийняті заходи, які на думку партійних керівників, повинні були викоринити скоєння порушень законності. Так, в постановляючій частині передбачалось зобов'язати виконавчі комітети обласних та районих Рад західних областей терміново розглянути всі подання і протести прокурорів на прийнятті постанови, які суперечать законності і в подальшому розглядати їх у встановлені законом строки. Зобов'язати начальників обласних Управлінь та райвідділів МВС, МДБ та органів прокуратури при проведенні арештів строго керуватися постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 7 листопада 1938 року “Про арешти, прокурорському нагляді і проведення слідства”.

Особливу увагу було звернено на те, що при проведенні ЧВО, попередньо їх розробляти за агентурною інформацією, та заборонити проведення “масових прочісувань” сіл, обходів усіх будинків і незаконних обшуків, а також проведення масових затримань. Справи про порушення законності підготовляти та розглядати в першу чергу. Перед партійними органами ставилось завдання щодо поліпшення роботи первинних партійних організацій органів МВС, МДБ, судів і прокуратур [151, с.422-423].

Відповідно до постанови ЦК КП(б)У від 24 липня 1946 року керівництво МВС УРСР надіслали листа та копію наказу № 00106 від 10 липня 1946 р. «Про боротьбу з порушниками соціалістичної законності в органах МВС УРСР», секретарю ЦК КП(б)У з кадрів т. Єпішеву О.О.¹, в якому зазначалось: звернути увагу керівникам органів міліції всіх рівнів на проведення партійно-виховної роботи в підпорядкованих їм підрозділах, поліпшити виховання молодих кадрів, які прийшли в органи міліції з лав Червоної Армії [146, с.122].

З метою недопущення фактів порушення законності, а також відповідного реагування на кожний випадок, МВС УРСР за перше півріччя видало 14 наказів і директив. Одночасно із заходами політико-виховної роботи органи МВС проводили чистку апарата, внаслідок цього за шість місяців 1946 року з органів МВС звільнено 2 185 осіб. За перше півріччя 1946 року, з 408 випадків порушень законності притягнуто до відповідальності 537 осіб, з них передано до суду 146 осіб, і 391 – наказано в дисциплінарному порядку [146, с.123].

Значну кількість працівників міліції було звільнено за “моральне розкладення”, тобто зловживання спиртними напоями, скоєння службових злочинів та інше. Аналіз справ даної категорії станом на кінець 1946 рік свідчить, що судові вироки були винесені 112 працівникам міліції. З них за розтрата та привласнення – 25, за взяття хабара – 24, різноманітні зловживання і халатність – 63 [146, с.2].

¹ Єпішев Олексій Олексійович, 1908 р.н. 3 травня 1946 року секретар ЦК КП(б) УРСР з кадрів. З 1951 – 1953 рр. заступник міністра держбезпеки СРСР.

Про стан злочинності та протидію їй в одній з областей республіки на початку 1947 р. свідчить повідомлення секретаря Запорізького обкому КП(б)У про вжиті заходи щодо посилення боротьби з кримінальною злочинністю і забезпечення охорони державної власності від 21 січня 1947 р. У повідомленні зазначалося, що найбільш ураженими злочинністю районами області були Мелітопольський, Осипенковський, Каменсько-Дніпровський, Велико-Токмакський, Васильєвський і Михайлівський. У кожному з цих районів були направлені керівні працівники міліції області для посилення протидії злочинності. При цьому в Каменсько-Дніпровський район була спрямована спеціальна військова група МВС, якою була ліквідована бандитська група у складі 17 осіб [152, с.10].

Необхідність зміцнення правопорядку і державної безпеки в сфері боротьби із злочинністю, а також агентурою, викликало необхідність запровадження дозвільного режиму на всій території СРСР. Так на території УРСР діяв дозвільний порядок перетину адміністративних кордонів із однієї області до іншої. Особи могли перетнути кордон лише отримавши відповідне посвідчення, яке видавалася за наявності поважних причин такої поїздки місцевими органами НКВС, але які саме обставини вважалася поважними, жодним актом врегульовано не було [143, с. 127].

У 1946 р. для підвищення ролі громадськості в протидії злочинності при міських, районних відділах міліції, лінійних відділеннях і лінійних пунктах міліції залізничного та водного транспорту були знову створені бригади сприяння міліції (БСМ). Загальне керівництво за їхньою діяльністю покладалося на органи міліції, чисельність цих бригад у досліджуваній період постійно зростала. Результати досить швидко далися взнаки. Вже у 1946 р. за участю БСМ було розкрито 20% (від усіх скоєних) злочинів, попереджено 17,8% від загальної кількості і затримано 18% (від усіх затриманих) злочинців.

У зв'язку з проведенням грошової реформи та відміною карток на продовольчі та промислові товари органи внутрішніх справ вели спостереження за зміною настроїв населення напередодні цього заходу. У цілком таємній

доповідний міністра внутрішніх справ СРСР С.Н. Круглова Й.В. Сталіну та іншим вищим керівникам держави вказувалося: «За повідомленнями з великих міст Української РСР там посилено поширюються чутки про майбутню грошову реформу і відміну карткової системи. У зв'язку з цим в торгових організаціях спостерігається наплив населення за покупками. По Центральному Київському універмагу Особторгу при плані торгівлі 800 тис. рублів, 30 листопада було продано товарів на суму 2 млн. рублів. На ринках і базарах м. Києва ціни на промтовари і вироби збільшилися в 2-3 рази. У усіх ощадкасах м. Києва і великих містах України спочатку спостерігалось вилучення великих вкладів з ощадкас, а за останні два дні різко збільшилася кількість вкладників. 30 листопада надходження в ощадкаси м. Києва склало 2 млн. рублів. З отриманих від периферійних органів МВС даних видно, що джерелами поширення чуток про майбутню заміну грошей у ряді випадків є працівники фінансових органів. Так, МВС Української РСР повідомляє, що 30 листопада ц. р. громадянин Кашинчук, дочка якого працює в Київській обласній конторі держбанку, в розмові зі своїми знайомими заявив: «У держбанку, який розміщується на Інститутській вулиці, днями відбувалася нарада представників обласних контор держбанку. На нараді у присутності представника з Москви розглядалось питання про обмін грошей» [152,с.10].

За зразкове виконання службових обов'язків з охорони правопорядку у 1945 р. по Харківській області 28 співробітників були нагороджені орденами і медалями, у 1946 р. 22 працівники були відзначені знаком «Почесний працівник НКВС», 142 – цінними подарунками [141, с.121].

Всього по НКВС УРСР у 1946 р. за виконання спеціального завдання уряду, ліквідацію бандитизму і злочинності 580 осіб були нагороджені урядовими нагородами – орденами і медалями.

У боротьбі з озброєними злочинцями у перші повоєнні роки міліція Харківщини понесла істотні втрати: загинули працівники міліції І. Д. Швецький, О. І. Пивоваров, Н. П. Копков, І. Ф. Матус, А. І. Солодилов, В. П.

Гітлан, Н. Я. Калашников, А. С. Кулініч, К. П. Черпаха, Н. З. Рисований, Н. Н. Лола, Ф. М. Батраков, Д. У. Пересада та інші.

Аналізуючи причини порушень законності, можна константувати, що ріст злочинності в повоєнні роки підкріплювався і такими факторами, як низька професійна підготовка особового складу органів міліції, недоліки в роботі кадрового апарату МВС (це пов'язується з підбором кадрів для органів міліції), низький рівень політико-виховної роботи, що призвело до розкладення серед особового складу міліції (порушення службової дисципліни, аморальні прояви, пияцтво, хабарництво та інше).

Отже, боротьба органів міліції зі злочинністю зводилась до наступних напрямків, які постійно удосконалювались: 1) попередження і розкриття злочинів структурними підрозділами міліції (карного розшуку і боротьби з розкраданням соціалістичної власності та спекуляції); 2) проведення дізнання та здійснення ряду слідчих функцій. Факторами, що не дозволяли міліції повноцінно здійснювати функції по боротьбі зі злочинністю були: 1) недостатнє використання науково-технічних засобів; 2) відсутність розгалуженої агентурно-інформаторської мережі; 3) нестача професійних кадрів; 4) порушення “соціалістичної законності” під час проведення дізнання та слідства; 5) залучення оперативних працівників КР і БРСВС до виконання не належних для них функцій.